

Beata Skubiak, dr
Uniwersytet Szczeciński

<https://doi.org/10.26366/PTE.ZG.2017.91>

Funkcjonowanie placówek edukacyjnych w kontekście niwelowania dysproporcji rozwojowych¹

Streszczenie

W Polsce powiększa się przepaść między regionami, na niekorzyść najbiedniejszych, czego wynikiem jest także narastanie nierówności dochodowych w społeczeństwie. Co więcej, istniejące nierówności dochodowe mogą również ograniczyć perspektywy dochodów przyszłych pokoleń.

W artykule omówiono style zarządzania placówką edukacyjną w kontekście możliwości rozwijania umiejętności kluczowych pożądaných na współczesnym rynku pracy i dla przyszłości, które przyczynić się mogą do niwelowania dysproporcji rozwojowych.

Hipoteza badawcza: zmiana sposobu zarządzania placówką edukacyjną może stanowić skuteczne narzędzie rozwijania umiejętności kluczowych pożądaných na współczesnym rynku pracy i dla przyszłości.

Metody: obejmują zarówno dane pierwotne, jak i wtórne, w tym: studia literaturowe dotyczące opracowań zwartych, a także czasopism i innych publikacji, analizy statystyczne, wnioskowanie, synteza dla całościowego opracowania.

Problem rozwijania u dzieci i młodzieży pożądaných przez pracodawców umiejętności jest trudnym zagadnieniem, które wymaga szerokiej gamy rozwiązań. Nie mniej w świecie rosnących nierówności dochodowych, koncentracja na kapitale własnym edukacji, może stanowić skuteczne podejście do rozwiązania tego problemu w dłuższym horyzoncie czasowym.

Słowa kluczowe: polityka edukacyjna, dysproporcje rozwojowe

Education as a tool for eliminating development disparities

There is a growing gap among the regions in Poland to the disadvantage of the poorest, leading to the growth of earning income inequalities in the society. Furthermore, the existing income inequalities can also limit the income prospects for future generations.

In the article, the author attempts to create a model for management of an educational institution that responds to contemporary development challenges.

Research hypothesis: the change in management of an educational institution is an effective tool to minimize development disproportions.

Methods: include both primary and secondary data as well as literature studies on compact studies, as well as journals and other publications, statistical analysis, reasoning, synthesis for the overall study.

The implications for educational policy are clear. An educational policy focused on its own capital can be a very effective tool for increasing earnings mobility between generations and reducing income inequalities in time and therefore can be as an effective tool for growth. The problem of eliminating development disparities and income inequalities is a difficult issue that requires a wide range of solutions. Nonetheless, in the world of growing inequalities, the concentration on own educational capital can be as an effective approach to solve this problem in the long term.

¹ Rozumiane jako dysproporcje w rozwoju społeczno-gospodarczym regionów, które decydują o poziomie życia zamieszkujących je osób.

Keywords: disparities, educational policy

JEL CODE: I24, I25

Wprowadzenie

Problem niwelowania dysproporcji rozwojowych i nierówności dochodowych jest trudnym zagadnieniem, które wymaga szerokiej gamy rozwiązań. Nie mniej w świecie rosnących nierówności, koncentracja na kapitale własnym edukacji, może stanowić skuteczne podejście do rozwiązania tego problemu w dłuższym horyzoncie czasowym.

Na podstawie badań nad literaturą, a także badań własnych w artykule zweryfikowana została następująca hipoteza: zmiana sposobu zarządzania placówką edukacyjną może stanowić skuteczne narzędzie rozwijania umiejętności kluczowych pożądanych na współczesnym rynku pracy i dla przyszłości.

W artykule wykorzystano metody badawcze obejmujące zarówno dane pierwotne, jak i wtórne, w tym: studia literaturowe dotyczące opracowań zwartych, a także czasopism i innych publikacji, analizy statystyczne, wnioskowanie, synteza dla całościowego opracowania.

Wysoka jakość edukacji nie może być rozumiana jedynie jako wysoki wskaźnik transferu wiedzy, ale przede wszystkim rozwijanie kompetencji kluczowych dla współczesnego rynku pracy i dla przyszłości. Cele edukacyjne opierające się wyłącznie na transferze wiedzy i osiągnięciu w tym zakresie najwyższych wskaźników są niewystarczające w kontekście rozwoju gospodarczego.

W gospodarce XXI wieku wiedza jest najcenniejszym zasobem, który decyduje o rozwoju gospodarki (Hryniowicz 2000; Domański 2001). W związku z powyższym we współczesnej gospodarce istnieje duże zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych pracowników, co znajduje potwierdzenie w strategii gospodarczej UE Europa 2020. Wykwalifikowani pracownicy i naukowcy są najbardziej poszukiwani na rynku pracy i najlepiej opłacani.

Regiony niżej rozwinięte, z reguły posiadają niewielkie zdolności do podejmowania produkcji znajdującej się na wysokim poziomie technologicznym i w związku z tym konkurują głównie ceną i znajdują się w sytuacji silnego zagrożenia konkurencyjnego, wywieranego przez potencjalnie tańszych producentów. Warto jest podkreślić, iż wygrać konkurencją cenową mogą tylko zadowolający się niskimi płacami roboczymi – a więc biedni. W konsekwencji tych procesów utrwała się segmentacja układów terytorialnych: w segmencie wysokim wytwarzane są innowacje, które pozwalają na uzyskanie wysokich płac i zysków, oraz na utrzymanie stabilnej przewagi konkurencyjnej; w segmencie niskim produkowane są wyroby technologicznie przestarzałe, przy wykorzystaniu niewielkich zasobów kapitałowych i nisko opłacanej, słabo wykwalifikowanej siły roboczej. Segment ten dąży do uzyskania przewagi komparatywnej, polegającej na zaoferowaniu produktu tańszego, niż jest to w stanie zrobić konkurent².

Gospodarki krajów wysoko rozwiniętych oparte są o rosnące zasoby ludzi dobrze wykształconych, posiadających umiejętności twórcze i innowacyjne, co jest niezbędnym warunkiem postępu technicznego, gospodarczego i społecznego. Z tego względu współcześnie bezpośrednie inwestycje zagraniczne lokują się tam, gdzie jest dobrze wykształcona siła robocza, o wysokich kwalifikacjach, a wysoki koszt tej pracy (wysokie wynagrodzenia) nie stanowi bariery do ich lokowania.

Zarządzanie placówką edukacyjną

Obecny system funkcjonowania placówek oświatowych w Polsce wzmacnia edukację rozumianą wyłącznie jako transfer wiedzy, tym samym osiągnięcie wysokich wyników w testach

² Na odmiennosci tych dwóch ujęć przewagi rynkowej zwrócił uwagę Michael Porter (por. np. Porter 2001).

wiedzy z poszczególnych dziedzin. Nie byłoby w tym być może nic złego, gdyby nie to, że tak postawione cele doprowadzają do mało efektywnego działania placówek oświatowych jako całości i przesuwają priorytety na korzyść wyników. Obraz tego systemu w większości placówek wygląda następująco:

- Samorzady, w większości zarządzające placówkami oświatowymi, skoncentrowane są na utrzymaniu miejsc pracy dla nauczycieli, utrzymaniu obiektów i osiągnięciu dobrych wyników finansowych.
- Dyrektorzy placówek są rozliczani zarówno przez samorząd w zakresie finansów i zatrudnienia, oraz przez kuratoria w zakresie realizacji programów nauczania.
- Nauczyciele, chcący spełnić oczekiwania samorządu, kuratorium, dyrektora, rodziców oraz dzieci – znajdują proste rozwiązanie, że dobry wynik testu zadowoli wszystkich – ale czy na pewno?

Dużą część zasobów w tym łańcuchu zarządzania pochłania próba realizacji oczekiwań zwierzchników i priorytetu wyniku testów, co doprowadza do nieformalnego przemianowania celów – mianowicie celem przestaje być wysoka jakość edukacji ucznia i jego rozwoju, a zaczyna być wynik uśredniony dla całej placówki na tle innych placówek w regionie lub kraju.

O ile każdy model biznesowy koncentruje się na zyskach, a sposób osiągnięcia zysku może być mniej lub bardziej kosztowny, długotrwały lub ryzykowny, o tyle w edukacji zyskiem jest wyposażenie ucznia w wiedzę, kompetencje społeczne, rozwój emocjonalny a tym samym postawy, które pomogą odnieść sukces ekonomiczny i obywatelski późniejszym absolwentom.

Koncentracja placówek oświatowych na wynikach testów powoduje stratę dla ucznia, a co za tym idzie dla społeczności, a w dalszej perspektywie dla całej gospodarki.

Punktem wyjścia do planowania i realizacji celów placówki oświatowej jest diagnoza możliwości finansowych na dany rok szkolny. Dopiero wiedza o budżecie wyznacza planowanie i realizację zadań. Podstawowym zadaniem placówki oświatowej jest się „utrzymać” i „przetrwać” więc, co oczywiste, większość zadań kierowanych jest na spełnienie oczekiwań zwierzchników – czyli osiągnięcie najwyższych wyników, utrzymanie zatrudnienia i realizowanie programów nauczania. Wyniki zdobywane przez uczniów stają się sposobem osiągnięcia celów nauczycieli, dyrektorów, samorządu. Taki model zarządzania prowadzi do napięć i jest skazany na klęskę, bo to nie placówki oświatowe za kilka lat będą rozwijać gospodarkę tylko ich uczniowie – absolwenci, a ci niestety często są sfrustrowani, bez motywacji do działania, nie umiejący pracować w zespołach, prezentujący roszczeniową postawę wobec świata i wyuczeni wiedzy, której często nie rozumieją (Schulte–Markwort 2015). Warto zwrócić uwagę, że aktualne oczekiwania pracodawców wobec absolwentów dotyczą przede wszystkim rozwoju kompetencji społecznych i komunikacyjnych, takich jak znajomość języków obcych. Na trzydzieści trzy kompetencje i kwalifikacje „wiedza ogólna” zajmuje dopiero 26 miejsce wśród kwalifikacji pożądaných przez pracodawców, „wiedza branżowa” 29 pozycję, a „dyplomy i świadectwa” 32 pozycję. Z przytoczonych wyników badań jasno wynika, że inwestycja jaką jest edukacja i to na czym koncentruje się system edukacyjny nie jest wartością cenioną przez pracodawców, tym samym często staje się bezużyteczna, a czas jej poświęcony uważany za zmarnowany (Budnikowski, Dabrowski, Gąsior, Macioł 2015).

Najbardziej oczekiwanymi kwalifikacjami są: efektywna komunikacja, otwartość na uczenie się i stały rozwój, zaangażowanie, umiejętność pracy w zespole, umiejętność określania i uzasadniania priorytetów, odpowiedzialność, umiejętność organizacji pracy i efektywnego zarządzania czasem, elastyczność i zdolność do adaptacji (Budnikowski, Dabrowski, Gąsior, Macioł 2015). Z ludźmi o takich kompetencjach i kwalifikacjach chcą pracować aktualnie pracodawcy. Aktualnie nie ma w Polsce obowiązkowego programu dla uczniów, który by kompleksowo i w wyważony sposób rozwijał zestaw umiejętności poznawczych, społecznych i emocjonalnych, aby mogli odnieść sukces we współczesnym życiu. Właśnie taki zestaw

umiejętności został też szeroko omówiony podczas konferencji OECD 15 marca 2015 w Paryżu. Raport „Skills for Social Progress: The Power of Social and Emotional Skills” (OECD 2015) przedstawia dowody na wpływ umiejętności społecznych i emocjonalnych w zakresie edukacji, rynku pracy oraz skutków społecznych, opisuje praktyki edukacyjne, które pomagają wspierać te umiejętności, stanowi też przegląd krajowych polityk i programów, które odnoszą się do poprawy umiejętności społecznych i emocjonalnych.

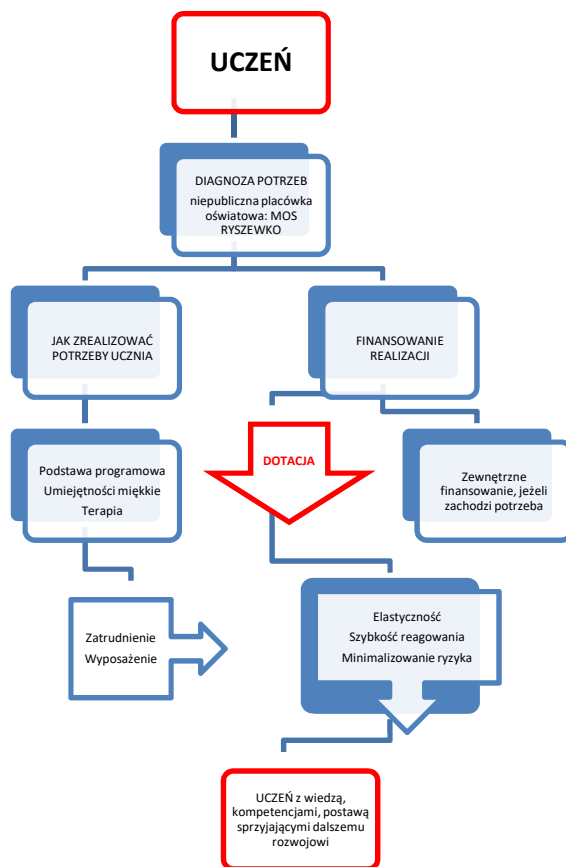
Jak ulepszyć współczesny system edukacji

Aby system edukacji odpowiadał na zachodzące zmiany, rozwijał poszukiwane umiejętności i kompetencje wymaga zmiany w systemie zarządzania.

Punktem wyjścia powinna być rzetelna diagnoza potrzeb ucznia w zakresie wieloaspektowego rozwoju zarówno na poziomie wiedzy i kompetencji, a co za tym idzie zmiany postawy oraz zestawu kompetencji społecznych, komunikacyjnych, poznawczych i emocjonalnych. Szczególną rolę odgrywa tu diagnozowanie realnych potrzeb ucznia, bez zakładania limitu w budżecie wynikającego ze wzrostu ewentualnego zapotrzebowania w zakresie kadry, wyposażenia etc. Identyfikacja potrzeb ucznia to nadrzędna i podstawowa wytyczna do planowania i realizacji dalszych działań finansowych i edukacyjnych.

W zakresie finansowania placówek edukacyjnych dotacja z budżetu państwa jest podstawowym wkładem do budżetu każdej placówki, jednak stworzenie możliwości elastycznego i szybkiego zarządzania wydatkami umożliwi realizację zadań edukacyjnych. Jeżeli istnieje taka konieczność to poszukiwane są dodatkowe możliwości finansowania zewnętrznego w postaci projektów, grantów, dotacji z instytucji niepublicznych, organizacji pozarządowych.

Rysunek 1. Proponowany model zarządzania placówką oświatową

Źródło: opracowanie własne.

Z rysunku 1 wynika, że już na poziomie diagnozy potrzeb ucznia placówka skupia się na wieloaspektowym jego rozwoju, nie tylko w zakresie wiedzy, ale przede wszystkim umiejętności – współpracy w zespole, komunikacji, motywacji, kreatywnego poszukiwania rozwiązań, zaufania, poszukiwania informacji i ich skutecznego wykorzystywania, rozwiązywania konfliktów. Uczeń ma zostać przygotowany przez placówkę do odniesienia sukcesu we współczesnym świecie, i być aktywnym członkiem rozwijającego się społeczeństwa. Przedstawiony sposób zarządzania placówką przyczynia się do zwiększenia efektywności potencjału uczniów, pracowników, a także finansów publicznych.

Wnioski i rekomendacje

Cechą współczesnych silnych gospodarek jest konkurowanie wysoką jakością. Jednak rosnące nierówności ekonomiczne utrudniają i ograniczają zdolność społeczeństwa do świadczenia produktów i usług o wysokiej wartości dodanej, które warunkują konkurowanie na globalnym rynku. Problemy ekonomiczne związane z nierównym wzrostem nasilają z kolei problemy społeczne, takie jak przestępczość, narkomania, uzależnienie od grup przestępczych i rozpad rodziny. Sposobem na ich uniknięcie oraz zwiększenie konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy jest wyposażenie dzisiejszych i przyszłych obywateli w umiejętności i wiedzę, które warunkują osiągnięcie sukcesu gospodarczego i obywatelskiego w gospodarce. Niestety, finansowanie edukacji, a zwłaszcza sposób zarządzania publicznymi placówkami edukacyjnymi pozostaje w tyle i nie gwarantuje coraz wyższych umiejętności uczniów, którzy stanowią swoisty rodzaj aktywów gospodarczych – kapitał ludzki. Doświadczenia wielu krajów dowodzą, że zwiększone inwestycje w zdrowie, umiejętności i wiedzę zapewniają wzrost konkurencyjności gospodarki poprzez wzrost wydajności pracy. Wykształcenie i godziwe zarobki zwiększają wydajność pracowników, a także ograniczają problemy społeczne.

Poprawa jakości oferowanego kształcenia i uczenia wymaga przede wszystkim zmiany sposobu zarządzania szkołą. Zmiana ta powinna zostać oparta na przemianowaniu celów i koncentracji na rozwijaniu kapitału ucznia. Konieczne jest także zmniejszenie liczebności klas, zwiększenie elastyczności zarządzania finansami wewnętrznymi szkoły, umożliwienie szybkiego wdrażania potrzebnych działań, większy dostęp do technologii dla uczniów zagrożonych, wsparcie dla kształcenia nauczycieli.

Wyznacznikiem nowoczesnej placówki edukacyjnej nie może być tylko i wyłącznie poziom wyposażenia w nowoczesne technologie, a zmiana sposobu przekazywania wiedzy i rozwój kompetencji poznawczych, społecznych i emocjonalnych uczniów. Elastyczne poruszanie się po zmieniającym się współczesnym rynku pracy, ale też sprawne funkcjonowanie w dynamicznie rozwijającym się świecie – wszystko to sprawia, że od placówek edukacyjnych oczekiwania należy, aby przygotowały uczniów na tę zmienność i dynamikę. Podczas 45 minut zajęć lekcyjnych należy nie tylko przekazać wiedzę z danego tematu, ale też zaciekawić, zmotywować, wesprzeć ucznia. Nauczyciele jako profesjonaliści posiadają umiejętności i wiedzę jak to zrobić i w wielu przypadkach mogliby działać skuteczniej i bardziej efektywnie, jednak powstrzymywani są często przez system zarządzania, który wymaga od nich zupełnie innych postaw i zachowań, a przede wszystkim koncentruje na wynikach, a nie uczniach.

Silne gospodarki konkurują wysoką wartością, nie zaś niskimi kosztami. Kraj lub region, który oferuje wykwalifikowaną siłę roboczą, nowoczesną infrastrukturę oraz wysoką jakość życia, mimo wysokich podatków, nie może być zaliczany do środowiska, które nie sprzyja przedsiębiorczości. Wzrost nierówności dochodowych, rosnące zróżnicowanie gospodarcze stanowią barierę do wytwarzania produktów i usług o wysokiej wartości dodanej, niezbędnych do konkurowania na globalnym rynku. Niskie płace to nie tylko niski koszt dla pracodawcy, ale również mniejszy popyt. Problemy gospodarcze nasilają problemy społeczne (przestępczość, narkomania, uzależnienie od pomocy rządowej, rozpad rodziny). Zamiast

wydawać publiczne pieniądze w kierunku inwestycji produkcyjnych, instytucje państwowe wydają je na ograniczanie przestępczości, programy pomocowe itp. Zapobieganie jest prawie zawsze tańsze niż leczenie. Jeśli dziś nie będzie się mądrze inwestować w edukację i mądrze nią zarządzać, to z całą pewnością można powiedzieć, że gospodarka w przyszłości i tak poniesie niepożądane dodatkowe koszty społeczne.

Rozwiązaniem tego problemu w gospodarce opartej na wiedzy jest wyposażenie obecnych i przyszłych pokoleń w umiejętności i postawy sukcesu gospodarczego i obywatelskiego. Istnieje powszechna zgoda, że pieniądze mądrze wydane na edukację to zysk nie tylko dla pracowników, ale również dla społeczności i przedsiębiorstw. Poziom wykształcenia podnosi dochody i zwiększa wydajność, a błędy w edukacji to rosnące koszty społeczne.

Mądre inwestowanie w edukację generuje realne, mierzalne wyniki dla pracowników, przedsiębiorstw i społeczeństwa. Dla firmy brak odpowiednio wykształconej kadry oznacza ograniczone możliwości konkurowania, zwłaszcza na zagranicznych rynkach. Jeśli obywatele nie mają potrzebnych kompetencji, aby odnieść sukces we współczesnej gospodarce to zawsze będą czuć się zagrożeni wobec zmian gospodarczych.

Współcześnie dzieci i młodzież potrzebują wyważonego zestawu umiejętności poznawczych, społecznych i emocjonalnych, aby odnieść sukces we współczesnym życiu. Ich zdolność do osiągnięcia celów, efektywnego współpracowania z innymi oraz zarządzania emocjami będzie niezbędne, aby sprostać wyzwaniom 21 wieku.

Bibliografia

Budnikowski A., Dabrowski D., Gąsior U., Macioł S., *Pracodawcy o poszukiwanych kompetencjach i kwalifikacjach absolwentów uczelni – wyniki badania*, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/46/id/946>, (data dostępu 05.06.2015).

Domański B. (2000), *Czynniki społeczne w lokalnym rozwoju gospodarczym we Polsce*, w: Hryniewicz J. T., *Endo- i egzogenne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2 (2).

Skills for Social Progress. The Power of Social and Emotional Skills (2015), OECD.

Schulte–Markwort M. (2015), *Burnout–Kids: Wie das Prinzip Leistung unsere Kinder überfordert*, Gebundene Ausgabe.

Monitoring Environmental Progress (MEP). A Raport on Work in Progress (1995), World Bank, Washington.